

**NOVA IZLOŽBA OTKRIVA
DOSAD SLABO POZNATE
DETALJE O PROTOKOLARNIM
DAROVIMA KOJE SU
RAZMJENJIVALE VRHUŠKE
NDH I NACISTIČKE NJEMAČKE**

Adolfe, ovo je za

“Pavelić je Hitleru poklonio šah koji su hrvatski vojnici navodno oteli iz šatora Friedricha II. u 18. stoljeću. Time mu je priznao kraljevski rang”

✍ Ilija Matanović 📷 Damir Krajač / Hanza Media, HAZU, Getty Images

Diplomatski darovi između čelnika država ili naroda sasvim su normalna stvar praktički oduvijek, ali kao i sve drugo u međunarodnoj diplomaciji, nije riječ o najobičnijem poklanjanju prigodnih darova, nego najčešće o pomno promišljenim gestama. Ponekad je cilj drugoj strani dati kompliment ili objaviti svoju submisiju, ponekad poslati poruku

ili nešto obznaniti, a katkad i pomalo uvrijediti ili poniziti. Nijanse u toj diplomatskoj igri su nebrojene, baš kao i darovi koji su razmijenjeni kroz stoljeća.

ČETIRI ISTRAŽIVAČKA TIMA

Jedan međunarodni znanstveni projekt za cilj si je zadao istražiti, u širem smislu, razmjenu kulturnih dobara u regiji Alpe-Jadran u 20. stoljeću, te - sasvim konkretno

- diplomatske darove u razdoblju NDH. Naziv projekta je “Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century” (TransCultAA) i financiran je u okviru europskog programa HERA (Humanities in the European Research Area), gdje je odabran kao jedan od 18 između više od 600 prijavljenih projekata. U njemu sudjeluju četiri istraživačka tima iz Njemačke, Italije, Slovenije i Hrvatske, uz suradnju partnera iz Austrije. “Diplomatic Gift Giving in the Age of Fascism - the

Case of the Independent State of Croatia” (Diplomatsko darivanje u razdoblju fašizma - slučaj Nezavisne Države Hrvatske) naziv je, pak, online izložbe koja će u sklopu projekta uskoro biti postavljena na adresi <https://exhibit2.transcultaa.eu>.

RAZDOBLJE NDH

“Projekt traži odgovore na pitanja: tko je transferirao i translocirao koje predmete u regiji Alpe Jadran, kada i zašto? Koja su objašnjenja, ako ikakva, bila dana za te postupke? Koji su se narativi u tu svrhu koristili i zašto? Kako arhivski dokumenti iz regije, ali i iz širega područja, čiji su stvaratelji žrtve ili počinitelji, ili pak suučesnici koje nije moguće jednoznačno odrediti, kako dakle pomažu razumijevanju tih regionalnih i, prije svega, nacionalnih uporaba prošlosti?” navodi voditeljica hrvatskoga dijela projekta dr. sc. Ljerka Dulibić, viša znanstvena suradnica u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU.

Projekt će trajati do kolovoza 2019. godine i podrazumijeva čitav niz istraživačkih i prezentacijskih projektnih aktivnosti uz pomoć kojih će tim istraživača analizirati uporabe prošlosti u kontekstu kulturne

OD JEDNOG ZLOČINCA DRUGOME
 Prilikom njihova prvog susreta u Berghofu, Hitler i Göring pregledavaju Pavelićeve poklone (gore). Uz šahovski set što je navodno pripadao Friedrichu II. (desno), poglavar kvislinške države Hitleru je darovao i zastavu koju su hrvatski vojnici navodno zaplijenili Prusima u Sedmogodišnjem ratu (gore); Slavko Kvaternik je Göringu poklonio oružje (dolje)

DIE DEUTSCHE WOCHENSCHAU NR. 569, DAS BUNDESARCHIV, BERLIN

Točno uspostavljeni protokol za audijencije kod Hitlera u Berghofu bio je uvodni čin pozdravljanja, a potom ritualna šetnja do Orlova gnijezda

LJERKA DULIBIĆ IZ HAZU
 Voditeljica hrvatskog dijela projekta

baštine na području regije Alpe Jadran, posebice s obzirom na konfliktnu situaciju vlasništva. Istraživanje podrazumijeva traganje kroz arhivske izvore, uz primjerenu obradu umjetničkih djela i ostalih predmeta koji su bili transferirani u regiji Alpe Jadran tijekom 20. stoljeća, a posebno je fokusirano na posljedice procesa transfera, konfiskacija, zapljena i krađa kulturnih dobara. U sklopu svih uobičajenih aktivnosti projekta, hrvatski je tim predvidio nekoliko online izložbi, od kojih je prva objavljena na web stranicama projekta u srpnju 2017. (<https://exhibit1.transcultaa.eu>), a druga će biti puštena u javnost tijekom srpnja ove godine. Autorice tih online izložbi su Ljerka Dulibić i Iva Pasini Tržec, a dizajner i programer Bor Dizdar iz Ideoteke.

Prva se izložba tiče zamjene dviju slika iz Strossmayerove galerije za takozvanu Višeslavovu krstionicu 1942. godine.

“U specifičnoj formi virtualne online izložbe prezentirane su okolnosti zamjene umjetnina između zagrebačke Strossmayerove galerije i venecijanskog Museo Correr iz 1942. godine, putem fotografija umjetničkih djela te presnimaka arhivskih slikovnih i pisanih izvora, uz

prijepis, odnosno prijevod dokumenata i popratni tekst na engleskom jeziku. Takva je izložbena forma omogućila primjereno predstavljanje i kontekstualiziranje djelatnosti današnje Strossmayerove galerije starih majstora HAZU za vrijeme 20. stoljeća, s posebnim s obzirom na do sada slabo istraženo i gotovo posve zanemareno razdoblje Nezavisne Države Hrvatske, s jedne strane u užim administrativnim i političkim okolnostima djelovanja kulturnih institucija u tom razdoblju, a s druge u vremenski širem kontekstu kontinuiranja određenih procesa tijekom čitavoga ‘kratkog’ 20. stoljeća, od Prvog svjetskoga rata sve do zaključenja restitucijskih pregovora nakon završetka Drugoga svjetskog rata”, kaže Ljerka Dulibić.

LIMITIRANI MERCEDES ZA PODANIKA

Druga izložba, koja će dakle uskoro biti dostupna na mrežnim stranicama projekta, tiče se diplomatskih darova iz doba NDH, s posebnim naglaskom na poklone koje su razmjenjivali Adolf Hitler i Ante Pavelić.

“Razmjena diplomatskih poklona specifična je forma društvenoga odnosno političkoga i državničkoga djelovanja, koja se razvija s ciljem stvaranja ozračja

povjerenja, zadovoljstva i naklonosti, pospješivanja pregovaranja i omogućivanja realizacije različitih misija. Darivanje diplomatskih poklona uobičajena je praksa još od antike, međutim, nacistička ju je administracija proširila, racionalizirala i sistematizirala, ne samo, ili ne uopće da bi potvrdila potporu među partnerima, već da bi pozicionirala određenu zemlju u odnosu na Njemačku”, objašnjava jedna od autorica izložbe.

Prvi od četiri susreta između njemačkog diktatora i vođe kvislinške Nezavisne Države Hrvatske Ante Pavelića dogodio se početkom lipnja 1941. godine u Hitlerovu južnonjemačkom odmaralištu Berghof. O tom sastanku, na kojemu je potpisan ugovor o definiranju granica između Trećeg Reicha i NDH, Pavelić je u svojoj knjizi “Doživljaji: kako sam osnovao NDH” pisao s neskrivenim oduševljenjem, a spomenuo je i darove koje je donio.

“Prešli smo zatim na jednu terasu gdje sam mu uručio šahovsku igru od slonove kosti, prekrasne umjetničke izrade, i dvije pruske vojne zastave. Zastave bijahu izvojevane tijekom Sedmogodišnjeg rata pruskim trupama od strane hrvatskih trupa, a šahovska igra pripadala je Fridrihu Velikome i koju su hrvatski vojnici uzeli kao trofej nakon što su tijekom jedne bitke opkolili šator kralja i u njega prodrli, dok je kralj izbjegao čudotvorno u posljednji trenutak pogibelj da bude zarobljen. Vojnici su donijeli igru u Domovinu, gdje je bila pohranjena u hrvatskom nacionalnom muzeju, zajedno s onim zastavama i ostalim trofejima.” Pokazujući video isječak samog čina primopredaje darova, taj trenutak opisuje i Ljerka Dulibić.

TAJ SLAVNI VOJNIČKI DUH HRVATA

“Takvim se poklonom ne samo potencirao vojnički duh Hrvata, već i odavalo priznanje više rangiranom: uzimajući u obzir značaj i položaj onoga kome se poklanjalo, poklon šahovske igre, dakle ‘Spiel der Könige’, u povijesti diplomacije označavao je priznanje kraljevskoga ranga. U izboru diplomatskoga poklona materijaliziraju se bit, vrijednost, kultura i dostignuća, ili pak htijenje određenoga naroda u određenome političkom trenutku. Na susretu pak hrvatskoga doglavnika Kvaternika i Göringa poklonjeno je starinsko oružje. Osim pretpostavljene materijalne vrijednosti, takvi pokloni uključuju i nematerijalne komponente, a neverbalni jezik međusobnih političkih i društvenih odnosa prepoznaje se i u samom protokolu darivanja predmeta. Njemačka diplomatska administracija, koja je vještinu protokolarnih poklona usavršila do najsitnijih detalja, tradicionalno je stranim saveznicima poklanjala luksuzne predmete koji su promovirali političku i gospodarsku nadmoć Njemačke kroz tehnički napredak i umijeće. Jedan primjerak automobila Mercedes limitirane serije, izrađene upravo u svrhu diplomatskoga poklanjanja, dobio je i poglavnik Nezavisne Države Hrvatske, godinu dana nakon njegova prvoga susreta s Führerom. Vremenski odmak između poklona i protupoklona bio je važan element u diplomatskim razmjenama, preferirao se veći vremenski odmak kako se ne bi uvećao značaj poklonjenoga. U međuvremenu, Pavelić je taj poklon i “zaslužio” dokazavši se kao vjeran suradnik, ili podanik, jer je limuzina stigla u Zagreb kao znak zahvale za sudjelovanje hrvatskih vojnika na istočnoj fronti”, objašnjava Dulibić.

Naravno, osim samih darova, vrlo je važan bio i sam čin darivanja, kao i protokol te okolnosti u kojima se razmjena događa.

“Diplomatski susreti bili su povod za spektakularno okupljanje društvene elite i odgovarajuću prezentaciju u tiskovnim medijima, ali i tada novom filmskom mediju, kojem je kao moćnom sredstvu u promicanju ideoloških i političkih ciljeva bila posvećena znatna pozornost. Pomno biranim filmskim kadriranjem putem

➔ nastavak na sljedećoj stranici

kinožurnala ti su događaji korišteni za dodatno isticanje povezanosti i savezništva nove države s dvama velikim saveznicima i njihovim vođama koji su omogućili njezino stvaranje i bili jamstvo njezina opstanka.

Medij filmskih vijesti, koje su se isprva projicirale prije redovitih projekcija u kinodvoranama, a potom i na glavnom gradskom trgu kako bi bile dostupne i najširim društvenim slojevima, posebnu je ulogu imao u diseminaciji uprizorenja protokolarnih susreta visokih državnika, koji su se odvijali poput neke dvorske igre, ali proširena na globalnu razinu osigurava manipuliranje odvijajući se unutar čvrsto i jasno definiranih socijalnih, političkih i ideoloških normi. Stalno mjesto audijencija kod Hitlera u Berghofu bio je uvodni čin pozdravljanja, potom ritualna šetnja do Kehlsteinhausa ili do Orlova gnijezda. Uz pokoji kadar krajolika, odnosno neposrednoga okruženja u kojem se odvijao sastanak, slijedio bi kratak protokolarni razgovor, često praćen potpisivanjem novih sporazuma koji su neposredan povod susreta, a središnji je čin bila svečana primopredaja diplomatskih poklona", objašnjava autorica izložbe.

GDJE JE NESTALA TROKRAKA ZVIJEZDA?

Svi su ti predmeti svojedobno izvučeni iz konteksta svoga nastanka pa su bili sakupljeni, čuvani i izlagani kao muzejski predmeti, da bi jednome trenutku povijesti bili preuzeti kao rekviziti u političkom igrokazu, navodi autorica izložbe. Današnja sudbina tih predmeta je uglavnom nepoznata - Pavelićevim darovima Hitleru gubi se svaki trag, dok je Mercedes lutao po bivšoj Jugoslaviji. Posljednja njegova postaja bila je Ljubljana.

"Nije posve jasno gdje je danas Mercedes koji je Pavelić dobio od Hitlera. Izgleda da je nakon rata bio pohranjen u Tehnički muzej u Zagrebu, odakle je u nekom trenutku prije raspada Jugoslavije prenesen na restauraciju u Tehnički muzej u Beograd,

HRVATSKA U RIJEČI I SLICI, BR. 15, HRVATSKI FILMSKI ARHIV, HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, ZAGREB (I SLIKA)

“Poklonivši mu Mercedes tek godinu dana nakon njihova susreta, Hitler je, prema diplomatskom kodu, time umanjio značaj samog čina darivanja

a odatle na jednu izložbu u Tehnički muzej u Ljubljani. Posve je nepoznata sudbina Friedrichove zastave i šaha te ostalih predmeta koji su bili izuzeti iz zbirke oružja Povijesnog muzeja, najprije za Pavelićev Ratni muzej i arhiv, a potom odatle birani za diplomatske potrebe", kaže Ljerka Dulibić.

Inače, osim uobičajene arhivske građe, kao što su pisani dokumenti i fotografije, na izložbi su prezentirani i zapisi iz takozvanih filmskih žurnala, odnosno filmskih novosti: Die Deutsche Wochenschau, Giornale Luce i Hrvatski slikopisni tjednik, koji se čuvaju u filmskim arhivima

MA NEMA, KAD ŠVABO NEŠTO NAPRAVI...

Ante Pavelić pregledava Mercedes 770K, jedan od mnogih takvih automobila koje je Hitler dao napraviti upravo za diplomatsko darivanje. Ideja je bila zadiviti njemačkom tehnologijom i inženjerstvom

u Njemačkoj, Italiji i Hrvatskoj. Članovi hrvatskoga istraživačkoga tima su još i dr. sc. Iva Pasini Tržec, viša znanstvena suradnica u Strossmayerovoj galeriji HAZU, zatim dr. sc. Antonija Mlikota, docentica na Odjelu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, te Ivan Ferenčak, asistent doktorand u Strossmayerovoj galeriji HAZU. Institucija u okviru koje se provodi hrvatski dio projekta je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, konkretno odjel Strossmayerova galerija starih majstora, pridruženi je partner Hrvatski restauratorski zavod, a suradnja je ostvarena i sa Sveučilištem u Zadru, gdje će u kolovozu 2018. godine biti održana Međunarodna ljetna škola na kojoj će sudjelovati 20-ak polaznika i veći broj vrsnih stručnjaka za istraživanje podrijetla umjetnina iz cijelog niza europskih zemalja, Rusije i SAD-a. ✓